

A MANGALICA RENESZÁNSZA

SZABÓ PÉTER

ÖSSZEFOGLALÁS

A mangalica jelenének megítéléséhez előbb át kell tekinteni a közeli múltat. 1955-ben még közel 18 000 kocát tartottak törzskönyvi ellenőrzésben, amely 10 év alatt 5%-ára, 15 év alatt pedig 1,3%-ára, 243-ra csökkent. A következő 7–8 évben ez a létszámcsökkenés még súlyosbodott, amikor az 1,3%-nyi létszám is megközelítőleg további 1/10-re csökkent, és az összes ellenőrzött kocaállomány 34–39 egyedre zsugorodott.

Az 1959 és 1970 közötti csökkenés tükörképe látható az 1994 és 2005 közötti létszámnövekedésben. Az ellenőrzött állomány közel 50-szeresére (154-ről 7600-ra), a tenyészetek száma pedig több mint 30-szorosára (6-ról 198-ra) növekedett, ami példátlan a magyar állattenyésztés történetében. A mennyiségi növekedés szempontjából az elmúlt évtizedet eredményesnek, sőt sikeresnek lehet minősíteni.

Tenyésztői munka: Az ellenőrzött állomány növekedése indokolta, hogy 1998-tól főállású tenyésztésvezető, majd 1999-től két, 2003-tól pedig újabb két fő területi törzskönyvező segítse és ellenőrizze a munkát. Az ország területét négy körzetre osztva, a törzskönyvezők negyedévente látogatják meg a területükön működő 40–60 tenyésztőt.

Az ellenőrzött mangalica állomány létszámának növekedése lehetővé és indokoltá tette, hogy további ismeretlen származású egyedek és állományok ne kerülhessenek a mangalica törzskönyvbe. Ennek érdekében, a Mangalicatenyésztők Országos Egyesülete, az OMMI-val közösen, az utóbbi 10 év törzskönyvezői munkája alapján, összeállította és könyv formájában, magyar és angol nyelven, közreadta a 3096 nőivarú és 246 himivarú mangalica törzsállomány adatait, ezzel „megalkotva” a három mangalica sertésfajta „eredő” törzskönyvét azzal a céllal, hogy azt a továbbiakban, a gyakorlati tenyésztés szempontjából zárt törzskönyvként vezesse. A legújabb génmegőrzési kutatások keretében beigazolódott, hogy a mangalica színváltozatai önálló fajták.

Sajnos, de szinte törvényszerű, hogy az intenzív mennyiségi gyarapodás eltereli a figyelmet a minőségi szempontokról, nevezetesen a genetikai alapok megőrzéséről, és ezen belül a tenyésztés alapját képező vonalakról.

Nem kell időben 50–100 évre visszamenni, elegendő ha összeszámoljuk a három fajtában használt vonalak számát, és azt összevetjük az élő vonalak számával. Ez azt mutatja, hogy a mangalica fajtákban, a nem is távoli múltban, 53 vonalban folyt a tenyésztés. Ezzel szemben a ma élő vonalak száma 27. Az elveszett, tehát kihalt vonalak száma 26, azaz 49%.

A mangalica törzskönyv zárta nyilvánítása után, a következő minőségi változást eredményező döntést, a tenyészetek 2006. január 1-től bevezetésre került ABC törzskönyvi besorolása jelenti, amelytől az alábbi előnyöket reméljük:

- A kansüldők ellenőrzött nevelése, forgalmazása és felhasználása,
- A fajtán belül, a vonalak arányának 50–60%-os varianciáját 10–15%-ra mérsékelni, és ezzel megeremteni a vonalak genetikai egyensúlyát.
- A küllem, a fajtabélyegek és a konstitúció szigorú elbírálása mellett, a növekedési erély (élet-napi testsúlygyarapodás) szelekciós szempontként való figyelembe vétele.
- A családtenyésztés újbóli bevezetése, és felhasználása a reprodukciós teljesítmény növelésére.

Támogatások: Az egyesület megalakulását követően jelentős állami támogatásban részesült a mangalicatenyésztő:

— A Biológiai Alapok megőrzése keretében a tartástechnológia korszerűsítésére, évente 2–4 millió Ft pályázat útján elnyerhető támogatásra nyílt lehetőség.

— Az Állattenyésztési Alapból, 450+150 kocalétszámgig, 6, illetve 3 ezer Ft/egyed fiálási támogatásban részesül(het) a tenyésztő. A támogatás összege több mint egy évtizede változatlan (3 150 000 Ft).

— 2004-től, az állattenyésztési és tenyésztésszervezési feladatok támogatására, az egyesület 2600 Ft/fiálás támogatást igényelhet.

— Az állatjóléti támogatás keretében a vágóhídon értékesített hizósértések után 1800 Ft igényelhető.

— Állattenyésztési agrár-környezetgazdálkodási célprogramok keretében, az őshonos állatok tartására 2005. szeptember 1-től, ~20 000 Ft/koca/év támogatás igényelhető, 5 éves tartási kötelezettséggel. Az egyesület tagjai 108 pályázatot nyújtottak be, összesen 5 500 egyedre.

Kutatás: Az elmúlt 10 évben a Kaposvári Egyetemen, az Állattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézetben, a Szent István Egyetemen és a Húsipari Kutatóintézetben több jelentős mangalicával kapcsolatos kutatást végeztek. A Debreceni Egyetemen ugyanezen idő alatt a következő kutatások folytak:

— 1995–1996: A mangalica génmegőrzése. Embrió-átültetési kísérletek az Állattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézet irányításával.

— 1997–1999: Két sertésfajta (mangalica és a duroc) keresztezett egyedeinek géntérképezése.

— 2000–2001: Kutatási program a mangalica sertés hasznosítására.

— 2001–2004: A mangalica tenyésztési-, hizlalási- és vágási teljesítménye című téma kidolgozása. (A Mangalicatenyésztők Országos Egyesülete konzorciumi tagként részt vett az Integrált Agrárgazdasági Modellek a 21. század hazai mezőgazdaságában, elnevezésű projektben).

— 2002–2005: Hagyományos háziállatfajták genetikai- és gazdasági értékének tudományos feltárása (DE ATC–ÁTK–OMMI)

Az 1996. évi Gödöllői OMÉK-on, OMMI különdíjjal ismerték el mangalica embrió-átültetési kísérlet eredményeit (ÁTK–DATE közreműködésével).

A 2005. évi 74. OMÉK-on, az Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet által felajánlott Állattenyésztési Fődíjat, az elmúlt 5 év eredményes tenyésztői munkájáért, a Mangalicatenyésztők Országos Egyesülete érdemelte ki.

A MOE-nak élő gyakorlati kapcsolata van az osztrák, a szerb és a román mangalicatenyésztőkkel és érdeklődés nyilvánul meg svájci, német és szlovák mangalicatartók részéről a magyarországi mangalicatenyésztés iránt. A DAGENE keretet és további lehetőséget biztosíthat az említett országokkal történő együttműködésben.

Az ABC törzskönyv bevezetésével a tenyésztésben, a tenyésztésszervezésben és a tenyészállat forgalmazásban kiépülhet a vertikális integráció. Amennyiben ez sikerül, az elmúlt 10 év története tekinthető a mangalica reneszánsz kezdetének.

SUMMARY

Szabó, P.: THE REVIVAL OF THE MANGALICA PIG

If we want to make judgements about the present status of the Mangalica pig, we must also overview the recent past of the breed. As recently as 1955, almost 18,000 sows were registered, which decreased to 5% of that number in ten years, and then to 1.3% of that total, i.e. 243 heads, in 15 years. Over the next seven or eight years, the decrease became even more considerable, when this figure of 1.3% decreased further, to 1/10 of the original stock, i.e. 34–39 head.

The increase in the population of the stock between 1994 and 2005 is a mirror image of the decrease between 1959 and 1970. The controlled stock increased by about 50 times (from 154 to 7,600 heads), and the number of farms went up by more than 30 times (from six to 198), which is unprecedented in the history of animal breeding in Hungary. As far as quantitative increase is concerned, the last decade can be said to be a successful one.

Breeding work: The increases in the size of the controlled stock gave grounds for the employment of one full-time breeding manager from 1998 and then, since 2003 the are two regional registration officials help with and control the breeding and registration activities. The territory of the country is divided into for parts and the registration officials visit the 40–60 breeders in their regions every three months.

The increase in the size of the controlled stock made it possible to reject and also gave grounds for the rejection the inclusion in the Mangalica pig register of individual pigs and stocks of unknown origin. For this reason The Hungarian National Association of Mangalica Pig Breeders and The National Institute for Agricultural Quality Control together compiled and published in two languages (Hungarian and English) the data for 3096 female and 246 male Mangalica pig stock and so created the register "of origin" for three Mangalica breeds with the aim of conducting closed registration in the future as regards practical breeding purposes. The latest research in gene preservation proved that the colour variants of the Mangalica pig are individual breeds on their own.

It is rather unfortunate, but almost inevitable that the intensive quantitative increase diverts breeders' attention from qualitative considerations such as the preservation of genetic bases with the lines providing the basis for the breeding, included.

It is unnecessary to go back 50–100 years in time but enough just to count the lines used in the three breeds and compare them with the number of the existing ones. The conclusion is that even in the not distant past breeding was conducted in 53 Mangalica lines. In contrast, the number of the lines existing at present is 27 and that of the extinct ones is 26, a decrease of 49%.

After having declared the Mangalica Pig Register a closed register the next decision of the Association, which is to bring favourable changes in quality is the introduction for the breeding farms from 1st January 2006 the so called ABC classification with the following benefits expected:

- Controlled rearing, trading in and use of male stores.
- A decrease of the current variance of 50–60% in lines to 10–15% and thus the creation of the genetic balance of lines.
- Side by side with a strict judgement of external characteristics, variety-specific marks and the constitution of the animal, growth vigour (weight gain per day) is also to be taken into consideration as a breeding tenet.
- The re-introduction of family breeding and its use to increase reproduction.

Subsidies: After the establishment of the Association of Mangalica Pig Breeder received considerable state subsidies:

- From the Preservation of Biological Bases (Biológiai Alapok megőrzése) there was an opportunity to apply for HUF 2–4 million yearly for modernising keeping technology.
- From the Animal Breeding Fund (Állattenyésztési Alap) each breeder (may) receive(s) HUF 6000 or 3000 for each piglet born, as litter subsidy up to 450+150 sows. The total amount of this subsidy (HUF 3,150,000) has not changed for over a decade.
- Beginning from 2004 the Association may claim a subsidy of HUF 2600 per litter for animal breeding and breeding organisation purposes.
- As part of the animal welfare subsidy a sum of HUF 1800 may be claimed after fattening each pig sold to slaughterhouses.
- As part of animal husbandry and agricultural environment management target programs from 1st September 2005 HUF 20 000/sow/year (keeping indigenous animals) may be claimed with the provision that the animals must be kept for five years. The members of the association have submitted 108 applications for a total of 5,500 heads.

Research: Over the past ten years considerable research has been conducted in the Mangalica pig at the University of Kaposvár, the Research Institute for Animal Breeding and Nutrition, Szent István University and the Hungarian Meat Research Institute. At the same time the University of Debrecen conducted the following research:

- 1995–1996: Gene preservation in the Mangalica pig. Embryo transplantation experiment under the supervision of the Animal Research Institute.
- 1997–1999: Gene-mapping on crossbred individuals of two different pig breeds (Mangalica and Duroc).
- 2000–2001: Research project for the utilisation of the Mangalica pig.
- 2001–2004: Implementation of the project: The breeding, fattening and slaughtering performance of the Mangalica pig. (As a member of the consortium the Hungarian National Association of Mangalica Pig Breeders took part in the project, named Integrated Agro-economic Models in the domestic agriculture in the 21st century).
- 2002–2005: Scientific exploration of the genetic and economic values of traditional domestic animal breeds (DE ATC-ÁTK-OMMI).

At the OMÉK (National Agricultural and Food Fair) in Gödöllő in 1996 the achievements in Mangalica embryo transplantations were awarded a special prize (ÁTK-DATE co-operation)

At the 74th OMÉK (National Agricultural and Food Fair) in 2005 the Grand Prize for Animal Breeding offered by the National Institute for Agricultural Quality Control was awarded to the Hungarian National Association of Mangalica Pig Breeders for their successful breeding activities over the preceding five years.

MOE has live contacts with breeders in Austria, Serbia and Romania and there interest in Mangalica pig breeding from Swiss, German and Slovakian breeders as well. DAGENE provides funds and further opportunities for co-operation in the field of Mangalica pig breeding with the countries mentioned above.

With the introduction of the ABC pig register there is an opportunity to create vertical integration in breeding, breeding organisation and breeding animal sales. If we manage to carry out these

activities with success, we may call the history of the past ten years the beginning of the revival of the Mangalica pig.

A mangalica úgy lett világhírű, hogy tenyésztését, nemesítését szinte nem is szervezték. Talán a sikere csúcán is túl jutott, időben mindenképpen, amikor 1928-ban, 45 tenyészetben, 1000 sertés bevonásával megindult a fajta törzskönyvezése. Az elemi erővel fellépő igényt jelzi, hogy 1936-ban már 220 tenyészetben 12 000 egyedet törzskönyveztek. Sertésállományunk több mint 80%-a ekkor mangalica és zsírjellegű keresztezett sertés volt (Szabó és Kürti, 2002).

A mangalica sertésnek négy színváltozatát tenyésztették. Gazdaságilag lényeges különbség nem volt közöttük. Tormay (1896) szerint csak a szőke mangalica volt eredeti típus. Ma is ez a legelterjedtebb. A fecskehasú mangalicát a Bologna környéki római sertésekre vezetik vissza. A vörös színváltozat a szőke mangalica és a szalontai keveredéséből jöhetett létre. A XX. század elején kipusztult fekete mangalica valószínűleg szeremégi eredetű volt, amit megpróbálunk újra előállítani a fecskehasú mangalicából, szelekcióval.

A kis szaporaságú zsírsertés szaporodásbiológiai teljesítményének javítására, a XX. század első felében, nagyszámú kísérletet végeztek. Keresztezési partnerként a lincolnshire, a berkshire, a cornwall, a tamworth és végül a fehér hússertés fajtákat használták (Wellmann, 1921; Rácz, 1923; Károly, 1926; Dorner, 1943; Kazár, 1952). A kutatók egybehangzóan megállapították, hogy a keresztezés akkor járt sikerrel, ha a tartási- és a takarmányozási feltételeket egyidejűleg javították (Gábos, 1935; Dorner, 1937ab; Csáky, 1937). Különösen eredményes volt, az 1940 és 1960 közötti időszakban, a berkshire és a cornwall kanokkal végzett keresztezés.

Kertész és mtsai (1952) több esetben kimutatták a keresztezett malacok fölényét a fajtatiszta mangalicával szemben, ami a kisebb elhullási százalékban és a kedvezőbb választási súlyban nyilvánult meg.

A keresztezés csak a mangalica kocák szaporaságát növelte 0,4–0,7 malaccal, ami 6,2–10,9% Kertész és mtsai (1955) megállapítása szerint. Ha más fajtájú kocákat kereszteztek mangalica kanokkal, azok szaporasága nem javult (Tóth, 1956).

Csire és mtsai 1953-ban közölték, hogy ha a mangalica F1 kocákat hússertés kanokkal keresztezték a szaporulat fialásonként 2,6 malaccal növekedett. Az elhullás 4,1%-kal mérséklődött, 10,7%-ról 6,6%-ra, míg a 28. napos alomsúly

46,6 kg volt, 35,9%-kal felülmúlva a fajtatiszta mangalica 34,3 kg-os értékét.

A mangalica köztenyésztésből történő kiszorításának három fő oka volt. Egyik a kis szaporaság és az egy koca után évente felnevelt kis egyedszám, a másik ok a túlzott mértékű zsírosodás, ami a fogyasztói igények változása miatt vált kedvezőtlennek. A harmadik pedig az előzők miatt bekövetkező fajtaváltás, és hozzákapcsolódóan az új típusú iparszerű telepek 1975-ig tartó építési lendülete.

A megváltozott fogyasztói igényeknek azonban a keresztezett mangalica populációk sem feleltek meg. A fehér hússertés, a lapálysertés, valamint a keresztezésekben és a hibridizációban felhasznált duroc, pietrain, hampshire és

belga lapály sertések megjelenésével, a mangalica tenyésztése beszűkült, csaknem megszűnt.

A mangalica jelenének megítéléséhez át kell tekintenünk a közeli múltat. Az elmúlt 50 év létszámadatait az 1–2. ábra szemlélteti. 1955-ben még közel 18 000 kocát tartottak törzskönyvi ellenőrzésben, ami 10 év alatt 5%-ára, 15 év alatt pedig 1,3%-ára, 243-ra csökkent. A következő 7–8 évben ez a létszám-csökkenés még súlyosbodott, amikor ez a létszám tovább, megközelítőleg 1/10-re csökkent, és a teljes ellenőrzött kocaállomány 34–39 egyedre zsugorodott (Szabó, 2002a).

1. ábra: Az ellenőrzött mangalica kocalétszám 1955–2005 között
(Szabó, 2005; OMMI és MOE adatok alapján)

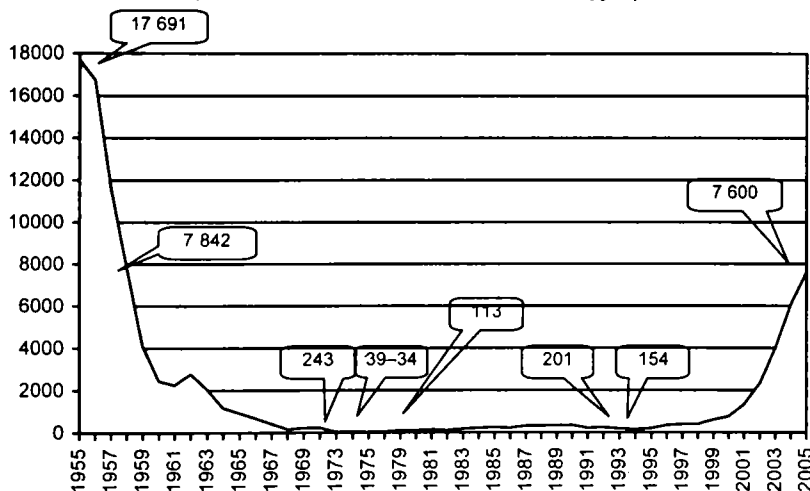

Fig. 1.: Number of Mangalica sows under control between 1955 and 2005 (based on data from Szabó, 2005; OMMI and MOE)

2. ábra: Az ellenőrzött mangalica tenyészetek száma 1979–2005 között
(Szabó, 2005; OMMI és MOE adatok alapján)

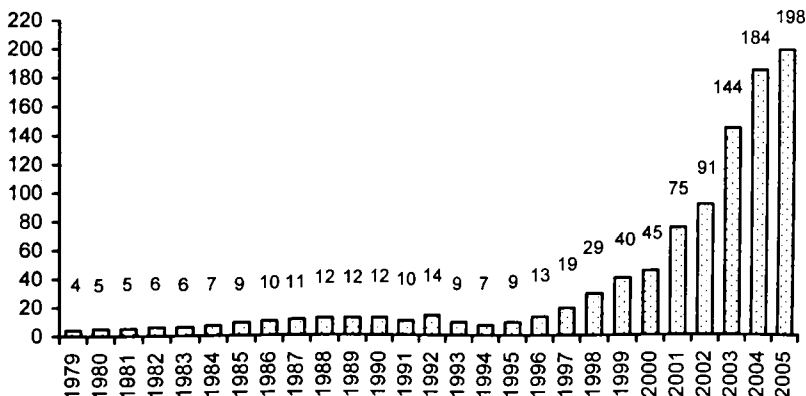

Fig. 2.: Number of Mangalica breeding farms under control between 1979 and 2005 (based on data from Szabó, 2005; OMMI and MOE)

A magyar állam közel két évtizeddel megelőzte — az ENSZ Rio de Janeirói Környezet és Fejlődés Konferenciájának (1992) határozatát, mely a háziállatokat is a védendő biológiai értékek közé sorolta — és Európában az elsők között vállalta az őshonos állatfajok és fajták megmentését, azóta támogatva génmegőrzésüket. A támogatás ellenére, ha akkor nem tartanak az ellenőrzöttnél jóval nagyobb számú ismeretlen állományt, akkor ma a mangalicáról csak múlt időben beszélhetnénk.

Az előzőek hatására, némi sertéslétszám és sertéstartói gyarapodás jellemezte az 1980-as évtizedet. A kocalétszám 250–350-ra, a sertéstartók száma, pedig a korábbi 4–5-ről 10–15-re növekedett.

A rendszerváltást követő időszak szintén nem kedvezett az őshonos állatfajok tartásának. Az ellenőrzött mangalicát tartó üzemek száma csakúgy, mint a sertéslétszám, 4–5 év alatt megfeleződött. Ilyen előzmények után pontosan 11 éve, 1994. november elején, a Debreceni Agrártudományi Egyetem Állattenyésztési Tanszéke egyik gyakorló termében alakította meg a Mangalicatenyésztők Országos Egyesületét nyolc tenyésztő és mintegy tíz fő szimpatizáns. Az ellenőrzött sertések száma 154 volt (3. ábra), ami a 20 évvel korábbinak ötszöröse, de a fajták biztos génmegőrzését garantáló fajtánkénti 1000 nőivarú egyednek csupán 5%-ával rendelkezünk. Újabb 6 év elteltével, 2001-re, a létszám-gyarapodásban jelentős változás következett be.

3. ábra: Az ellenőrzött mangalica kocalétszám színváltozatanként, 1988-2005 között (Szabó, 2005; OMMI és MOE adatok alapján)

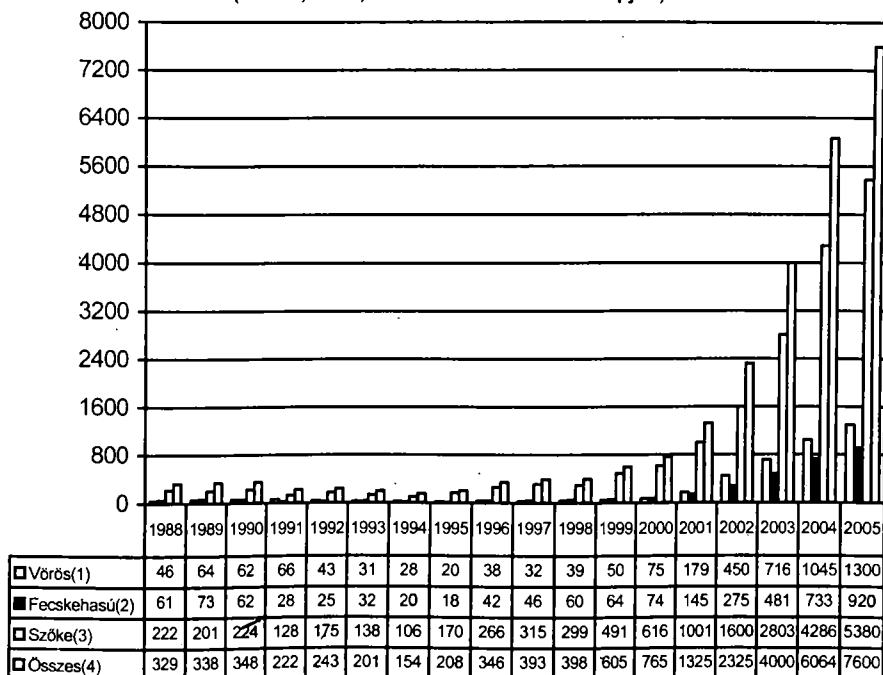

Fig. 3.: Number of Mangalica sows 1988 and 2005 according to colour variants (based on data from Szabó, 2005, OMMI and MOE)
red(1), swallow-bellied(2), blonde(3), total(4)

A szőke mangalica létszáma elérte az 1000 egyedet, a vörös és a fecskehasú viszont csak 15–19%-a volt az elvárható létszámnak. 2001–2002. és 2003. években az évi növekedés 70–75% volt. 2004-ben 50, és 2005-ben is mintegy 25%-kal nőtt a létszám. 2004-ben a vörös elérte, 2005-ben pedig a fecskehasú színváltozat is megközelítette az ezres kocalétszámot.

Az 1959 és 1970 közötti csökkenés tükröképe látható 1994 és 2005 között. Az ellenőrzött állomány közel 50-szeresére, a tenyészetek száma pedig 30-szorosára növekedett, ami példátlan a magyar állattenyésztés történetében. A mennyiségi növekedés tekintetében az elmúlt évtizedet eredményesnek, sőt sikeresnek lehet minősíteni.

A mangalicatenyészetek átlagos üzemmérete 1980 és 2005 között nem érte el a 25-ös kocalétszámot (4. ábra). Különösen szembetűnő az 1997 és 2001 közötti időszak, amikor az intenzív létszámnövekedést a tenyészetek átlagos méretének csökkenése jellemezte (Szabó, 2002b). Mindenképpen helyes döntés volt a minimum 20-as kocalétszám előírása, amelynek részbeni következménye az elmúlt 8 évben, a tenyészetek dinamikus növekedése.

4. ábra: Mangalicatenyészetek átlagos kocalétszáma 1979-2005. között (Szabó, 2005; MOE)

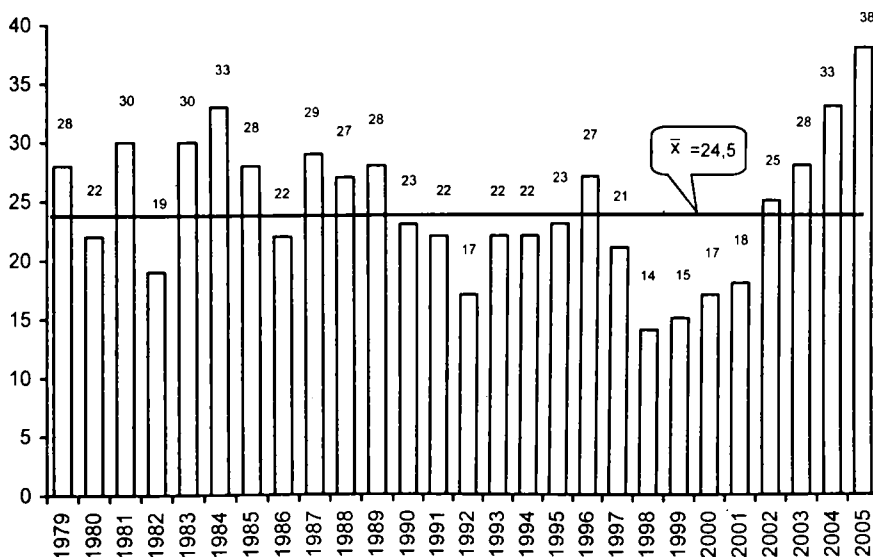

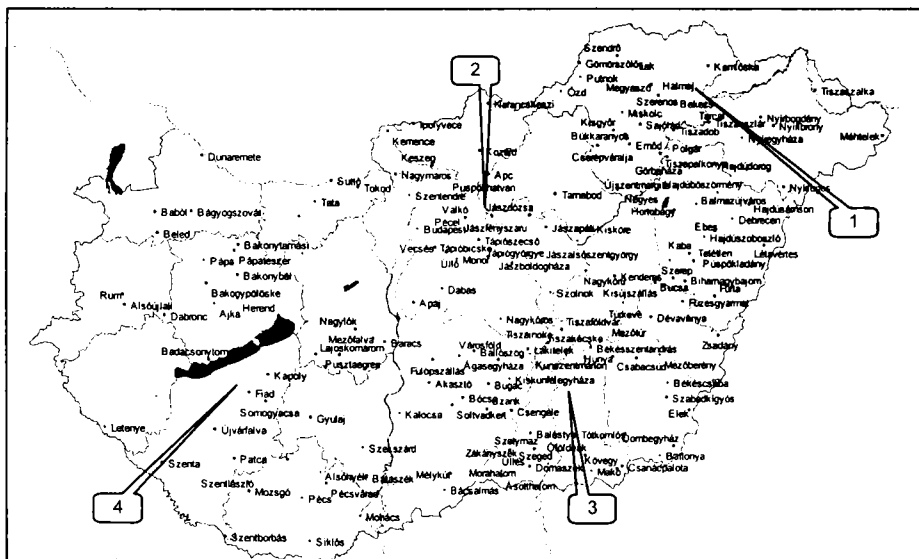
Fig. 4.: Average sow stock per Mangalica farm between 1979 and 2005 (Szabó, 2005, MOE)

Tenyésztői munka

1994 és 1998 között az egyesület titkára egyben a tenyésztésvezetői feladatokat is ellátta. Az ellenőrzött állomány növekedése indokolta, hogy 1998-tól főállású tenyésztésvezető, majd 1999-től két, 2003-tól pedig újabb két fő területi törzskönyvező segíti és ellenőrzi a tenyésztői, törzskönyvezői munkát. Az ország területét négy körzetre osztva, a törzskönyvezők negyedévente legalább

egyszer meglátogatják a területükön működő 40–60 tenyésztőt (5. ábra). A látogatás és szaktanácsadás során ellenőrzési jegyzőkönyvet töltenek ki.

5. ábra: Mangalica törzstenyésztetek elhelyezkedése (2005. 12. hó)
(Szabó, 2005; MOE adatok alapján)

1. körzet: 64 tenyészet, 2. körzet: 41 tenyészet, 3. körzet: 49 tenyészet, 4. körzet: 44 tenyészet(1)

Fig. 5.: Location of Mangalica stock-breeding farms (December 2005) (on the basis of data from Szabó, 2005; MOE)

region 1: 64 breeding farms; region 2: 41 breeding farms; region 3: 49 breeding farms; region 4: 44 breeding farms(1)

Az ellenőrzött mangalica állomány létszámának növekedése lehetővé és indokoltá tette, hogy további ismeretlen származású egyedek és állományok ne kerülhessenek a mangalica törzskönyvbe.

A Mangalicatenyésztők Országos Egyesülete, az Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézettel közösen, az utóbbi 10 év törzskönyvezői munkája alapján összeállította, és könyv formájában, magyar és angol nyelven közreadta, a 3096 nőivarú és a 246 himivarú mangalica, mint törzsszállomány adatait, ezzel „megalkotva” a három mangalica sertésfajta „eredő” törzskönyvét azzal a céllal, hogy azt a továbbiakban, a gyakorlati tenyésztés szempontjából zárt törzskönyvként vezesse.

Ettől az időponttól kezdve a MOE csak azokat a sertéseket tekinti fajtatiszta mangalica sertésnek, amelynek szülei — illetve felmenői — a közzétett mangalica törzskönyvben szerepelnek. Az Egyesület hiteles származási igazolás kiállítását csak abban az esetben vállalja és teljesíti, ha az illető egyed a törzskönyvben szereplő egyedek leszármazottja és tulajdonosa elismeri, elfogadja és betartja a mangalicatenyésztés törzskönyvi előírásait (Szabó, 2003).

A mennyiségi gyarapodás mellett sajnos jelentős — elsősorban gazdasági eredetű — problémával kell a tenyésztőknek szembesülniük. Ezt jelzi a tagok számában megnyilvánuló évenkénti mintegy 10% lemorzsolódás.

Sajnos, de szinte törvényszerű, hogy az intenzív mennyiségi gyarapodás eltereli a figyelmet a minőségi szempontokról, nevezetesen a genetikai alapok megőrzéséről, és ezen belül a tenyésztés alapját képező vonalakról (6. ábra).

6. ábra: A génmegőrzésben résztvevő három mangalica fajta

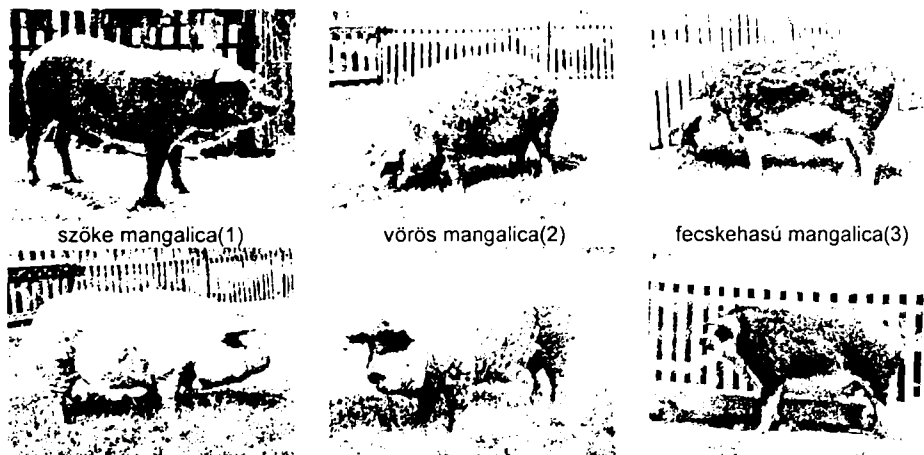

Fig. 6.: The three Mangalica pig breeds participating in gene preservation
Blonde Mangalica(1), Red Mangalica(2), Swallow-bellied Mangalica(3)

Nem kell 50–100 évre időben visszamenni, elegendő ha összeszámoljuk a három fajtában használt vonalak számát, és azt összevetjük az élő vonalak számával. A szőke mangalicában 25., a fecskehasú mangalicában 15., míg a vörös mangalicában 13. sorszámmal jelöljük a „legújabb” vonalakat. Ez azt jelenti, hogy a mangalica fajtákban a nem is távoli múltban 53 vonalban folyt a tenyésztés. Ezzel szemben a ma élő vonalak száma 27. Az elveszett, tehát kihalt vonalak száma 26, azaz 49% (7. ábra).

A mangalica törzskönyv zártta nyilvánítását követő újabb minőségi változást, a tenyészetek 2006. január 1-től bevezetésre kerülő ABC törzskönyvi besorolása jelenti.

Elvárások az ABC törzskönyv bevezetésétől:

- A kansüldők ellenőrzött nevelése, forgalmazása és felhasználása.
- A fajtán belül a vonalak arányának 50–60%-os varianciáját 10–15%-ra mérsékelni, és ezzel megteremteni a vonalak genetikai egyensúlyát. (Jelenleg 7 vonal (26%) helyzete veszélyeztetett, a fajtákon belüli kis kanlétszám miatt.)
- A küllem, a fajtabélyegek és a konstitúció szigorú elbírálása mellett a növekedési erély (életnapi testsúlygyarapodás) szelekciós szempontként való figyelembe vétele.
- A családtenyésztés újbóli bevezetése és felhasználása a reprodukciós teljesítmény növelésére.

7. ábra: A mangalicavonalak száma fajtánként 1965-ben és 2005-ben

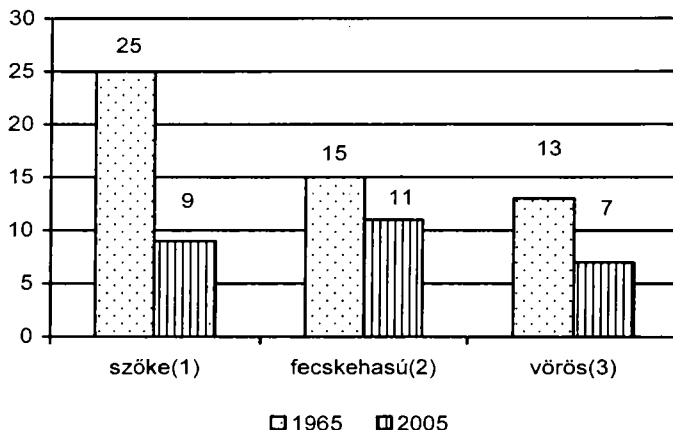

Fig. 7.: The number of Mangalica lines per breeds in 1965 and 2005
heads(1), blonde(2), swallow-bellied(3), red(4)

A mangalica kocapopuláció mind a három fajta esetében eléri azt a méretet (1000 nőivarú egyed), ami lehetővé teszi az utóbbi két szempont alapján, megfelelő szintű és méretű szelekciós differenciál megválasztását, és hatékony szelekciós előrehaladást biztosít.

Támogatások

Az egyesület megalakulását követően jelentős állami támogatásban részesült a mangalica:

— A Biológiai Alapok megőrzése keretében elsősorban a tartástechnológia korszerűsítésére évente 2–4 millió Ft pályázat útján elnyerhető támogatásra nyílt lehetőség.

— Az OMMI közvetítésével, az Állattenyésztési Alapból, 450+150 kocalét-számgig 6, illetve 3 ezer Ft fialási támogatásban részesül(het) a tenyésztő. A támogatás összege, több mint egy évtizede, változatlan (3 150 000,- Ft).

— A támogatás ma az „A” törzskönyvbe sorolt állomány egynegyedét, illetve az összes törzskönyvezett állomány 10%-át érintheti. Az így elérhető támogatás nem fedezi az évi kétszeri kötelező vérvizsgálati költségek 50%-át.

— A tenyésztésvezető munkabérének 70 és 100%-át lehetett pályázat útján elnyerni.

— Szintén az Állattenyésztési Alapból, több éven át, 3 és 7 ezer Ft hizótámogatásban részesülhetett a tenyésztő, exportra történő értékesítés esetén. E támogatás keretösszege évi 10 ezer sertésre vonatkozott, de a jogosultak száma és az igényelt összeg nem volt jelentős.

(Magyarország EU tagságát követően az előző két támogatási forma megszűnt.)

— 2004-től, az állattenyésztési és tenyésztésszervezési feladatok támogatására, az egyesület 2 600 Ft/fialás támogatást igényelhet.

— Az állatjóléti támogatás keretében, 1 800 Ft igényelhető a vágóhídon értékesített hízosértések után.

— Állattenyésztési és agrár-környezetgazdálkodási célprogramok keretében, az őshonos állatok tartására, 2005. szeptember 1-től ~20 000 Ft/koca/év támogatás igényelhető, 5 éves tartási kötelezettséggel. Az egyesület tagjai 108 pályázatot nyújtottak be, összesen 5 500 egyedre, amelyek közül a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal 103 pályázatot támogatott.

Kutatás

Az elmúlt 10 évben a Kaposvári Egyetemen, az Állattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézetben, a Szent István Egyetemen és a Húsipari Kutatóintézetben több jelentős mangalicával kapcsolatos kutatást végeztek, amelyekről a következő előadásokban hallhatunk beszámolót.

A Debreceni Agrártudományi Egyetemen folyó mangalicával kapcsolatos kutatások:

— Egyes nehézfémek terhelő hatása a sertés termelésére (CIPA-CT 93-0106 kutatási téma) (1994–1996).

— Két különböző sertésfajta (duroc és mangalica) keresztezett egyedein végzett géntérképezés (INCO-COPERNICUS IC15-CT96-0915 kutatási téma) (1997–1999).

— Kutatási program a mangalica sertés hasznosítására (a nemesítést, technológiafejlesztést, találmányok hasznosítását elősegítő FVM támogatás) (2000–2001).

— A mangalica génmegőrzése. Embrió-átültetési kísérletek az Állattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézet irányításával (1995–1996).

— A Mangalicatenyésztők Országos Egyesülete, konzorciumi tagként, részt vett az „Integrált Agrárgazdasági Modellek a 21. század hazai mezőgazdaságában” elnevezésű projekt keretében, „A mangalica tenyésztési és hizlalási (takarmányozási és tartástechnológiai) fejlesztése, vágási teljesítménye és minőségvizsgálati eredményei” című téma kidolgozásában (2001–2004).

Örvendetek azok a kezdeményezések, amelyek a mangalica értékeit a mai korban történő felhasználásnak lehetőségeit kutatják, és az eredményekről beszámolnak. A teljesség igénye nélkül néhány ezek közül:

— 2. Nemzetközi Sertésitenyésztési Tanácskozás, Debrecen, 2002. 57 dolgozat illetve előadás közül 7 foglalkozik mangalicával kapcsolatos kutatásokkal.

— „Integrált Agrárgazdasági Modellek a 21. század hazai mezőgazdaságában” című projekt keretében (Gödöllő-Debrecen, 2001–2004) mindkét egyetemen évente szervezett tanácskozásokon szintén 7 dolgozat számol be a mangalicával kapcsolatos kutatásokról.

— Humán táplálkozástudományi szakmai tanácskozás keretében, *Halmy László* professzor többször biztosított lehetőséget a mangalicával kapcsolatos kutatások eredményeinek bemutatására.

— A Nagykőrüi Állattenyésztési Napok, 2004. „Környezetkímélő állattenyésztés — minőségi ártermelés a Tiszától az EU piacáig” című tanácskozás keretében *Glatz Ferenc* és *Kovács Ferenc* akadémikusok, *Holló István*, *Seregi*

János és Gottfried Brem professzorok tartottak előadást a hungarikumok keretében a mangalicáról is.

— Dél-alföldön, a Homokháti Mangalicatenyésztők Egyesületének szervezésében Mucsi Imre professzor tartott előadást a mangalicáról.

— Csongrádtól Debrecenén át Nagykörösön számos előadás hangzott el a mangalica értékeinek és lehetséges hasznosítási módjainak felvázolásáról az FVM Hivatalok szervezésében.

Kiállítások

Az országban évente megrendezésre kerülő 3 nagy regionális kiállításon: Hódmezővásárhely, Debrecen, Kaposvár összesen mintegy 170 sertéscsoport bemutatására nyílik lehetőség, amelyből 60–65 csoportban (35–40%) mangalica sertések kerülnek kiállításra. A 74. OMÉK-on Budapesten bemutatott 80 sertéscsoportból, 15 csoporttal képviseltette magát a mangalica.

Elismerések

— Az 1996. évi Gödöllői OMÉK-on OMMI különdíjjal ismerték el az ÁTK kutatócsoportja által a DATE Sertésfarm közreműködésével végzett embrióátültetési kísérlet eredményeit.

— A 2005. évi 74. OMÉK-on, az OMMI által felajánlott Állattenyésztési Fődíjat, az elmúlt 5 év eredményes tenyésztői munkájáért, a Mangalicatenyésztők Országos Egyesülete érdemelte ki.

Nemzetközi kapcsolatok

A MOE-nak élő gyakorlati kapcsolata van az osztrák, a szerb és a román mangalicatenyésztőkkel, és permanens érdeklődés nyilvánul meg svájci, német és szlovák mangalicatartók részéről is. A DAGENE keretet, és további lehetőséget biztosíthat az említett országokkal történő együttműködésben.

Gondok, nehézségek

— az ismeretlen származású ún. „árnyékmangalica” állomány ellenőrizhetetlen növekedése,

— a mangalica-termékek hamisítása,

— malacnevelés és a sertéshizlalás jövedelmezőségi problémái.

Horizontális és vertikális integráció

Az ABC törzskönyv bevezetésével a tenyésztésben, a tenyésztésszervezésben és a tenyészállat forgalmazásban kiépül a vertikális integráció.

A vágósertés előállításban törekednünk kell mind a horizontális, mind a vertikális integráció megszervezésére és működtetésére. Amennyiben ezt sikerül elérni, az elmúlt 10 év történetét tekinthetjük a mangalica reneszánsz kezdetének.

A mangalica sertés tenyésztésének kilátásai:

— Első és egyik legfontosabb cél a kipusztulástól megmenteni, mint minden kultúrfajtát. Ezzel hozzájárulunk a természeti környezetünk sokszínűségének megőrzéséhez.

— A mangalica tartása és takarmányozása természetszerű elhelyezésükből eredően olcsóbb, és nem sérti az EU állat- és környezetvédelmi előírásait.

— A mangalica képes az élelmiszer- és konzervipari melléktermékeket takarmánként hasznosítani, és ezzel a környezetszennyezést is mérsékli.

— Más őshonos állatfajokkal együtt az ökoturizmust is szolgálhatja.

— A mangalica alkalmas a mocsarak rekultiválására és a termelésből kivont területek hasznosítására.

— Több mint 100 éve hungarikum termékek alapanyaga.

— A hazai és a külföldi fogyasztók igényétől függően — a mai fajták kiszorítása nélkül — néhány százalékban különleges minőségű termékek alapanyaga lehet.

— A duroc és a cornwall a mangalica-keresztezésekben is kipróbálásra került. Alkalmazkodó képessége miatt fajtatisztán és minden keresztezési kombinációban, állati eredetű fehérje, szója, hozamnövelők, antibiotikumok, gyógyszerek és más testidegen anyagok felhasználása nélkül, ökotermék előállítására alkalmas fajta.

— A többi őshonos állatfaj termékeivel együtt, felkerülhet a vendéglátóhelyek étlapjára, a hal- és vadételekhez hasonlóan.

— Az Európai Unió egyes piacain jelentős érdeklődés nyilvánul meg a mangalica termékek iránt. Sikerrel próbálták ki a Serrano sonka előállításában Spanyolországban.

IRODALOM

- Csáky, F.(1937): A mangalica sertés tenyésztési irányjai és az expressz-hizlalás. Köztelek, 47. 45–46. 472–473.
- Csire, L. – Kovács, J. – Mentler, L.(1953): Vizsgálatok a mangalica keresztezésű (F1) kocák szaporaságáról, malacainak szopós kori fejlődéséről, valamint hízekonyságáról. ÁKI Évkönyv, 131–141.
- Dómer, B.(1937a): A sertésállomány és a kukoricatermés kérdése. Köztelek, 47. 15–16. 134–135.
- Dómer, B.(1937b): A sertésállomány és a kukoricatermés kérdése. Köztelek, 47. 17–18. 154–155.
- Dómer, B.(1943): Mostoha viszonyok sertése a cornwall. Köztelek, 53. 13. 283–284.
- Gábos, D.(1935): A magyar mangalica belterjes tenyésztésének alapelvei. Budapest, Pátria Nyomda
- Károly, R.(1926): A cornwall sertés a sárvári uradalomban. Állattenyésztők Lapja, 3. 6. 85–86.
- Kazár, Gy.(1952): A mangalica x cornwall sertések reciprok keresztezése és utódai viszonylagos gazdasági hasznonértéke. ÁKI Évkönyv, 365–378.
- Kertész, F. – Hom, A. – Csire, L. – Bereik, G. – Kovács, J. – Sándor, I.(1955): Sertéshaszonállatok előállítására alkalmas keresztezési módszerek megállapítása. ÁKI Évkönyv, 79–85.
- Kertész, F. – Hom, A. – Mentler, L.(1952): Mangalica x berkshire és berkshire x mangalica keresztezések közötti különbségek megállapítása, különös tekintettel az ivadékok növekedő és ellenálló képességére, valamint hízekonyságára. ÁKI Évkönyv, 379–393.
- Rácz, M.(1923): Egy kiváló mangalica tenyészet. Köztelek, 33. 608.
- Szabó, P.(2002a): A mangalica története napjainkig. Agrárius, Debrecen, 20–23.
- Szabó, P.(2002b): A mangalica tenyészetek mérete és területi megoszlása. Agrárius, Debrecen, 16–17.
- Szabó, P.(2003): Mangalica törzskönyv. Debrecen, Kiadvány szerkesztése, 148.
- Szabó, P.(2005): Nem publikált adatok.

- Szabó, P. – Kürti, L.(2002): A mangalica története, tenyésztési- és termelési eredményei. IX. Állattenyésztési Napok 2002. 2. Nemzetközi Sertésenyésztési Tanácskozás, Debrecen, 166–182.
- Tormai, B.(1896): Magyarország földművelése. V. fejezet: Sertésenyésztés. Földművelésügyi Minisztérium, Budapest
- Tóth, S.(1957): A berkshire kocáknak mangalica, magyar fehér hússertés és tanworth kanokkal történő haszonállat-előállító keresztezése. Állattenyésztés, 6. 3. 215.
- Wellmann, O.(1921): Általános állattenyésztéstan. Budapest, 193–194.

Érkezett: 2006. március
Szerzők címe: Debreceni Egyetem, ATC Mezőgazdaságtudományi Kar
Authors' address: Debrecen University, Centre for Agricultural Sciences, Faculty of Agriculture
H-4032 Debrecen, Böszörményi út 138.
e-mail: szabop@agr.unideb.hu